

Vlasta
Zajec

Dijeljenje i solidarnost

Međunarodni znanstveno-stručni skup
Putovima europske nematerijalne baštine
u 21. stoljeću: Sveti Martin, simbol dijeljenja,
Zagreb, Dugo Selo, 4. – 5. listopada 2013.

Pod pokroviteljstvom UNESCO-a i u organizaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku, Kulturnog centra sv. Martin – Hrvatska i Hrvatskog katoličkog sveučilišta početkom listopada u Zagrebu i Dugom Selu održan je prvi skup posvećen temi martinske baštine na području Hrvatske u njezinu europskom kontekstu. Naglasak je bio na nematerijalnoj martinskoj baštini i pojmu dijeljenja kao središnjoj tematskoj okosnici skupa. Prvi dan, predviđen za znanstveni sadržaj, održao se na Hrvatskom katoličkom sveučilištu, dok se stručni dio skupa, usmjeren kulturnoturističkoj tematici, održao sutradan na Martin bregu iznad Dugog Sela. Skup je realiziran dvojezično, hrvatsko-francuski, a sadržaj većine izlaganja bio je dostupan i u obliku opširnih sažetaka prevedenih na neki od dva jezika skupa.

Znatan udio stranih izlagača osigurao je istinski međunarodni karakter skupa, a interdisciplinarna lista sudionika ponudila je raznovrstan i šarolik raspon pristupa temi koji su nastojali rasvijetliti njezine povijesne, hagiotopografske, arheološke, hagiografske, literarne, etnološke, povijesnoumjetničke, religijske, etičke i ekološke aspekte. Kroz petnaestak predavanja razlistala se iznimno bogata martinska panorama širokog vremenskog i prostornog raspona, predočivši impresivnu, no tek djelomično uspješno naslijeđenu baštinu.

Uvodno predavanje Antonije Zaradije Kiš iz Instituta za etnologiju i folkloristiku, autorice pred desetak godina objelodanjene opsežne monografije *Sveti Martin: kult sveca i*

njegova tradicija u Hrvatskoj prikazalo je rasprostranjenost i raznolikost martinske baštine na području Hrvatske, naglasivši osobitosti njezinih obilježja i protumačivši ih kao potvrdu ukorijenjenosti martinskog kulta na hrvatskom tlu. Prvu svečevu hagiografiju, jedno od najranijih djela tog žanra uopće, u četvrtom je stoljeću napisao kasnoantički pisac i Martinov suvremenik Sulpicije Sever, a na taj se tekst, kako je istakao Bruno Judić sa sveučilišta u Toursu, dva stoljeća kasnije u velikoj mjeri oslonio i Venancije Fortunat u svom spjevu *Životopis sv. Martina*. Proučivši aspekte Fortunatove motivacije za stvaranje tog djela, Judić nas je analizom toposa puta i putovanja kroz koje se prepliću razne ravni Fortunatova i Martinova života sugestivno uveo u rafiniran književni izričaj tog vrsnog versifikatora merovinškog doba. Izlagačice sa Staroslavenskog instituta, Vesna Badurina Stipčević i Marinka Šimić analizirale su hrvatskoglagoljašku legendu o svecu, ustanovivši da sačuvani primjeri predstavljaju prijevode latinske biografije koju je napisao Sulpicije Sever i međusobno usporedivši primjere iz sjeverne i južne skupine. Etnolingvistička analiza Sanje Vulić prikazala je širok raspon pučkog nazivlja za spomendan sv. Martina na hrvatskom govornom području, predočivši toponimijsku raznolikost i bogatstvo te zabilježivši pritom i zanimljiv primjer

→ Kip sv. Martina, glavni oltar župne crkve sv. Ivana Kristitelja, Zagreb, 1756., SNIMIO Danko Šourek



ulice svete Martinele na Hvaru, mjesta kamo su, kako smo doznali, žene odlazile piti. Etnološko polazište odredilo je i istraživanje Sándora Horvátha iz muzeja u mađarskom Szombathelyju, nekadašnjoj Savariji – rodnom mjestu sv. Martina. Horváth je razmotrio pojave štovanja sv. Martina u tom gradu, kao i na širem području zapadne Mađarske, na dvije komplementarne ravnine – crkvenoj i državnoj te onoj narodnih običaja, vezanih uz ciklus poljoprivrednih i stočarskih radova u tom dijelu Panonije. Antička Savarija našla se i u fokusu Ferenc Tótha, Gábora Kissa i Balázsa Zágorhidija Czigányja, trojice istraživača iz Mađarske koji su usporedili razvoj dvaju svetačkih kultova vezanih uz taj grad: sv. Kvirina, biskupa Siscije koji je u Savariji bio pogubljen 303. godine i sv. Martina koji se petnaest godina kasnije u tom gradu rodio.

Etnološka ishodišta obilježila su i izlaganja triju predavačica iz zagrebačkog Instituta za etnologiju i folkloristiku. Prikazavši tradicijske martinske običaje na području sjeverozapadne Hrvatske, Melanija Belaj osvrnula se i na novije prakse martinskih slavlja kojima je svojstven izlazak iz uskog obiteljskog i susjedskog kruga te instrumentalizacija u svrhu turističke atrakcije, istakavši preobrazbu tradicijskog običaja iskazivanja zahvalnosti za dobar urod u parodijski ritual krštenja vina. S druge strane, Lidija Bajuk pozabavila se staroslavenskom kozmogonijskom predodžbom vinograda viđenog kao sveto mjesto zajedništva i dijeljenja, uočavajući elemente pretkršćanskih antičkih i slavenskih obreda u običajima vezanim uz vinovu lozu, vino i vinograd. Sasvim suvremene primjere iz Hrvatske i regije donijela je Suzana Marjanić, koja se usmjerila na ekološke i etičke aspekte kulturno-turističkog itinerera *Stope sv. Martina*, prikazavši Brajnovičevu fotografiju kapele sv. Martina nadvišene gigantskim telekomunikacijskim odašiljačem u blizini Rovinjskog Sela, Burđelezov umjetnički performans u svečevoj kapeli u Karavukovu u Srbiji i u hrvatskim razmjerima jedinstven primjer obnovljena plovećeg mlina u Žabniku kod Sv. Martina na Muri.

Uz prevladavajuće teme nematerijalne baštine, tek je nekoliko izlaganja bilo u većoj mjeri posvećeno materijalnim iskazima martinske tradicije. Istakavši različitost benediktinske tradicije na sjeveru i jugu Hrvatske, što se ogleda i u činjenici da na jugu uglavnom nema primjera sv. Martina kao titulara, Joško Belamarić iz Instituta za povijest umjetnosti prikazao je nekoliko emblematskih primjera poput crkvice sv. Martina u Dioklecijanovoj palači i svečevih prikaza iz kista Nikole Božidarevića i Vittorea Carpaccia te istakao zanimljive poveznice s biografijom i kultom sv. Franje Asiškoga. Povijesnoumjetnička vizura bila je zastupljena i izlaganjem Danka Šoureka s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ističući malobrojnost primjera svečevih prikaza u Zagrebu, autor je u sklopu rasprave o zagrebačkim prikazima sv. Martina u 17. i 18. stoljeću prikazao dosad slabo istraženu povijest gradnje tom svecu posvećene kapelice u Vlaškoj ulici, s osobitim naglaskom na sadržaju i mijenama njezina inventara. S Odsjeka za povijest istog fakulteta došao je Trpimir Vedriš koji se založio za sustavno proučavanje danas izrazito zanemarenog i opustjelog područja Banovine koje je u doba kasnog srednjeg vijeka bilo jedno od najgušće naseljenih područja Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Hagiotopografski usmjerenim istraživanjem ustanovio je znatan broj srednjovjekovnih crkava s titularom sv. Martina, razmotrivši mogućnost uvrštavanja u kulturni itinerer sv. Martina što bi moglo pridonijeti još uvijek nezapočetim procesima obnove tog kraja. Uz prikaz rezultata arheoloških istraživanja na lokalitetu Martin breg iznad Dugog Sela, Juraj Belaj iz Instituta za arheologiju pozabavio se i zanimljivim aspektom recentnih oblika martinske tradicije. Nakon dugotrajne posvemašnje neprisutnosti, sv. Martin se devedesetih godina na velika vrata vratio u javni život Dugog Sela, pa su u procesu ironično nazvanom “martinizacijom” primjerice brojni lokali zamijenili svoja dotadašnja imena svečevim.

Edvard Kovač, predavač na Teološkom fakultetu u Ljubljani i u Toulouseu održao je

nadahnuo hrvatsko-francusko izlaganje o sv. Martinu kao temeljnom etičkom simbolu budućnosti Europe. Ustvrdivši da je europska kriza prije svega kriza vrijednosti solidarnosti, nastala kao rezultat prestanka identifikacije vladajućeg sloja s narodom u korist identifikacije s vlastitim klanom, obitelji ili plemenom, kao rješenje vidi okretanje etici sv. Martina, zastupajući potrebu za definicijom vlastitog ja prema siromahu koji nam se obraća. Naglašavajući vrijednosti dijeljenja i solidarnosti, istakao je njihove različite stadije poput ekonomskog i etičkog, uključivši i važna aktualna pitanja dijeljenja dobara nematerijalne baštine kao i prakse solidarnosti unutar sustava znanosti.

Zaključno je Tvrtko Zebec iz Instituta za etnologiju i folkloristiku prikazao raznovrsne vjerske svečanosti i običaje uvrštene na UNESCO-vu listu nematerijalne baštine. Istakavši univerzalnost široko i dugotrajno rasprostranjenog kulta sv. Martina, iznio je prijedlog za njegovu multinacionalnu nominaciju za navedenu UNESCO-vu listu.

Prvi martinski skup u Hrvatskoj obilježila je naglašena multidisciplinarnost, kako zbog okupljanja različitih specijalista tako i zbog činjenice da su mnoga izlaganja ravnopravno uključivala postupke i spoznaje više humanističkih i društvenih disciplina. Znanstveni i stručni dio programa nadopunili su raznoliki sadržaji nastali suradnjom sa širom zajednicom, primjerice s osnovnom školom u Stenjevcu čiji su učenici izrađivali plakate, otiske stopala i papirnate vrećice s popratnim

materijalom za sudionike skupa te prezentacije glazbenog umijeća i proizvoda lokalnih zajednica uključenih u itinerer sv. Martina. Ti su sadržaji u velikoj mjeri uobličeni poticajima hrvatskog Kulturnog centra sv. Martina, sastavnog dijela Europske mreže kulturnih centara sv. Martina čiji je ključan proizvod oblikovanje kulturnog itinerera nazvana *Sveti Martin, Europljanin, simbol dijeljenja s drugima, zajednička vrijednost*, uvrštena u projekt Velikog kulturnog itinerera Vijeća Europe. Riječ je o integrativnom europskom projektu koji kroz stvaranje takvih itinerera nastoji promovirati ideju zajedništva, ističući zajedničke duhovne i civilizacijske vrijednosti različitih dijelova Unije, a istovremeno uz pomoć kulturnog i hodočasničkog turizma poticati ekonomski razvoj područja uključenih u itinerere. Kao središnja zajednička vrijednost martinskog nasljeđa izdvaja se kultura dijeljenja i solidarnosti, univerzalna društvena vrednota koja nadilazi svoj formativni kršćanski okvir, iznimna, ali kao što pokazuju suvremene političke i društvene prakse diljem Starog kontinenta, samo djelomično i uglavnom tek na razini ideje uspješno naslijeđena baština. Nasuprot tome, zagrebački se skup uspio pokazati kao dobar primjer dijeljenja, širenja i razmjene kulturnih sadržaja, kako inkluzivnošću svog koncepta tako i ugodnom i tolerantnom radnom atmosferom, stvarajući tako solidne temelje nizu budućih aktivnosti ususret 2016. godini kada će se širom Europe obilježiti 1700-ta godišnjica rođenja biskupa iz Toursa. ✕